

Тетяна НІКОЛАШИНА
(м. Полтава, Україна)

УРБАНОНІМНИЙ ПРОСТІР У РОМАНІ «НЕВЕЛИЧКА ДРАМА» ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО

У статті проаналізовано урбанонімний простір у романі «Невеличка драма» В. Підмогильного, схарактеризовано структурно-словотвірні особливості, визначено текстоутворювальні функції, увиразнено семантичні можливості урбанонімів крізь призму жанрової та стильової природи урбаністичного роману. Урбанонімний простір міста Києва відображено через життєві колізії Марти Висоцької, Юрія Славенка, Льови Роттера. Місто постає як результат територіального маркування і визначення життєвих орієнтирів головних героїв. У художньому тексті київський урбанонімний простір репрезентує цілісну знакову систему, що віддзеркалює місто кінця 20-х років ХХ століття, відображає синтез реалій міського буття, історію, увиразнює ідіостиль письменника, характеризує культурно-історичну епоху, національні та загальнолюдські цінності, морально-етичні та естетичні постулати.

Ключові слова: урбаністичний роман, урбаноніми, урбанонімний простір, місто, міський текст, міське середовище, структурно-семантичні особливості урбанонімів.

Процес урбанізації впливає на соціокультурний потенціал суспільства загалом, тому не випадково стає предметом усебічного дослідження істориків, соціологів, філософів, літературознавців, мовознавців. В. Фоменко справедливо зазначає: «Ланцюжок: місто – урбанізація – людина – суспільство, – відіграє важливу роль у становленні урбаністичної літератури. Починаючи з ХVІ століття європейська, зокрема, проза все більше уваги приділяє відображенню міського середовища; у романі ХІХ століття місто виступає тлом, локусом і персонажем водночас. З плином часу художня література долає первинний синкретизм сприйняття міського середовища. Соціально-історичні та мистецькі процеси ХХ століття істотно поглиблюють характер і напрями в потрактуванні міста та урбанізації» [19, с. 1–2].

Особливе місце посідають тексти української літератури, присвячені місту як носієві та ретрансляторові історичних подій ХХ

століття, тому її дослідження неможливе без урахування здобутків урбаністичної складової.

В українській літературі ХХ століття можна назвати небагато імен, які створили урбаністичний текст. *«Коли ранні модерністи ставляться насторожено і часто негативно до міста, – пише М. Карповець, – то, починаючи від Миколи Хвильового, Валерія Підмогильного, Миколи Куліша, місто репрезентується в іншому ключі, ніж світ цінностей, смислів і людей»* [5, с. 222].

Особливу увагу останнім часом привертають дослідження урбаністичного простору в українському романному дискурсі [1; 2; 3; 4; 6; 8; 9; 12; 13; 15; 16; 17]. Літературознавці стверджують, що до 20-х років ХХ століття в українській літературі, за винятком творів В. Винниченка, не було розвиненої урбаністичної прози.

У контексті сказаного звернемо особливу увагу на визначну постать доби національного відродження, творця українських модерних романів «Місто», «Невеличка драма», новел, оповідань, повістей письменника із Січеславщини Валер'яна Петровича Підмогильного, 120-річчя якому українці всього світу вшановували в січні 2021 року.

Валер'ян Петрович Підмогильний народився «2 лютого (20 січня) 1901 року в селі Чаплі, Новомосковського повіту, під Катеринославом» (нині Дніпро) [8, с. 5]. В. Підмогильний не лише визначний майстер художнього слова свого часу, *«а й активний творець української літератури ХХ століття»* [8, с. 5].

Він – митець аналітико-інтелектуального складу, який у своїх творах порушив універсальні, філософські проблеми буття людини першої третини ХХ століття.

На початку ХХ століття В. Підмогильний започаткував тему міста крізь призму ролі та значення людини в урбанонізованому соціумі. *«Він, можна сказати, психологічний письменник, бо аналіз людської психіки – його головне художнє завдання, – зазначає В. Шевчук, – водночас, він суворий аналітик, тобто воїстину сучасний письменник: бачить свій час у сотнях промовистих деталей, і за його творами легко уявити оті вже нам далекі промовисті двадцяті роки, бо умів відтворити свій час з блискучою й неперевершеною правдивістю»* [21, с. 8].

Талант Підмогильного-письменника сформувався на кращих зразках класичної української та французької літератур, тому *«у своїх творчих уподобаннях одразу й назавжди схилився в бік європейської «міської», інтелектуальної прози»* [9, с. 814]. У контексті сказаного

слушною є думка С. Павличко, яка стверджує: *«В європейських літературах урбанізм, як відомо, асоціюється з модернізмом. В українській, де перетворення сільської культури в міську ніколи остаточно не завершилося, ставлення до міста стало лакмусом позиції митця, а дискурс міста позначений глибоким і болісним конфліктом...»* [11, с. 207].

Останнім часом з'явилася низка наукових праць, присвячених загальним проблемам топоніміки художнього тексту, зокрема заслуговують на увагу праці В. Діц, М. Доценко, Т. Гундорової, В. Левицького, Ю. Карпенка, С. Жигун, Г. Лукаш, Т. Немировської, Л. Марчук, Т. Матвєєвої, В. Топорова, О. Фонякової, В. Фоменко, у яких проаналізовано функційні особливості топонімів у художньому дискурсі українських, так і зарубіжних письменників. Проблеми дослідження міського тексту української літератури активізувалися на початку ХХІ століття в наукових роботах С. Жигун, М. Карповець, Н. Колошук, В. Левицького, Л. Радіонової, А. Соколової, В. Фоменко та інших.

Особливу увагу останнім часом привертають дослідження міського тексту української літератури ХХ–ХХІ століть, зокрема урбаністичний роман «Місто» В. Підмогильного [10]; типологічних особливостей художньої актуалізації екзистенційного дискурсу в прозі українських і британських письменників періоду міжвоєнтя (1918–1939 рр.) [1]; роману «Стежка в траві. Житомирська сага» Валерія Шевчука [5], циклу повістей «Метелики на шпильках» Ірини Вільде [20]. Поза увагою дослідників залишається урбанонімний простір роману «Невеличка драма» Валер'яна Підмогильного.

Актуальність пропонованої наукової розвідки зумовлена потребою системного розгляду урбанонімів у романі «Невеличка драма» Валер'яна Підмогильного, зокрема у контексті семантико-стилістичних, функційних, структурно-семантичних особливостей.

Новим витком у розвитку сучасної ономастики став розгляд топонімії художнього тексту крізь призму жанрової та стильової природи твору. Мета дослідження – подати всебічний аналіз урбанонімного простору в романі «Невеличка драма» В. Підмогильного.

Для реалізації поставленої мети потрібно схарактеризувати текстоутворювальну роль, увиразнити художні можливості, визначити структурно-семантичні особливості урбанонімів. Матеріалом для дослідження послуговував роман «Невеличка драма» В. Підмогильного

[12]. У результаті суцільної вибірки зафіксовано понад 25 лексичних одиниць.

У 1930 році вперше надруковано в журналі «Життя й революція» другий урбаністичний роман «Невеличка драма» В. Підмогильного, відомого українського письменника із Січеславщини.

Урбанонімний простір міст віддзеркалює квінтесенцію загальнолюдських і національних цінностей. Онімна лексика посідає особливе місце в мовній системі художнього твору, створює та увиразнює художній образ, є одним із засобів відображення дійсності. Особливе місце серед власних назв посідають урбаноніми, що за своїм значенням і роллю в контексті займають після антропонімів друге місце серед онімної лексики. Хоча урбаноніми є найбільш очевидним і чітким засобом локалізації місця дії в художньому творі, водночас мають конкретне емоційно-експресивне навантаження, слугують увиразненням жанрової та стильової природи роману.

Поняття «міського тексту» уведено В. Топоровим, який вважає, що *«місто говорить своїми вулицями, площами, садами, будівлями, вулицями, пам'ятниками, людьми, історією, ідеями і це може розумітися як гетерогенний текст, якому приписується загальний зміст і на основі якого може бути реконструйована певна система знаків, що реалізується в тексті»* [19, с. 276].

В українському літературознавстві під «міським текстом» розуміють цілісну систему знаків і образів, що віддзеркалює місто, яке *«стає відображенням синтезу реалій міського буття, його історії, індивідуальних особливостей, що формують його долю»* [3, с. 9].

Наголосимо на тому, що урбанонімний простір – це сукупність урбанонімних одиниць, які підпорядковуються лінгвістичним, соціокультурним й етнокультурним законам. Систематизація різних підходів дає змогу уніфікувати розрізнені думки щодо термінології та визначити місце урбанонімів у загальній класифікації топонімів у такій послідовності: *онімний простір* → *топонімний простір* → *урбанонімний простір*. Урбанонімний простір – частина загального онімного простру, сформованого на засадах цілісності та відносної стабільності в розвитку [16, с. 175].

Роман «Невеличка драма» побудовано на основі поширеної у світовій літературі фабульної моделі: дівчина з провінції приїжджає у велике місто, щоб зреалізувати себе. Автор роману писав: *«Мої герої – дівчина, молодий і старий професор, професориха, професорівна, Льова,*

кооператор – то все варіації на одну тему, єдність у різноманітності. Вони одне одного мислять і доповнюють. І всім їм протистоїть молодий інженер, що тільки повсковзом проходить по композиції роману... Наприкінці я хотів би висловитись трохи в оборону Марти. Мені особисто вона не здається безнадійною. Вона більш наївна, ніж справді отруєна. Зрештою, вона щира й чесна. Їй треба тільки доброго гарту, щоб направитись на добру путь, і життя їй цього гарту дало» [12, с. 781]. Нова розповідна форма уможливила відійти від народницьких традицій у змалюванні подій, яскраво відтворити внутрішній світ Марти Висоцької, по-новому конструювати сюжетний рух у творі.

В. Мельник акцентує: «В. Підмогильний ... вибудовує сюжетний антураж лише для глибшого проникнення в концептуальне пізнання людини як самодостатньої величини, за своїм мікро- і макросвітом, де панує одвічний конфлікт між почуттям та інтелектом» [8, с. 16].

У художньому тлі місто відображує синтез реалій міського буття, історію, індивідуальні особливості архітектури, відтворює та увиразнює через урбанонімний простір життєві колізії героїв роману. Досліджуючи простір в українській неореалістичній прозі 20-х років, С. Жигун констатує, що «Київ постає у тексті містом-палімпсестом, його образ багатоплановий, зітканий із кількох часових пластів, що існують у свідомості героя та оповідача» [3, с. 16]. Важливим для розуміння буття міста є топос міського середовища. У романі місто Київ – це чітко окреслений, географічно визначений простір, у межах якого розгортаються події, а також психологічний простір головних героїв Марти Висоцької, Юрія Славенка, Льови Роттера.

Київський текст репрезентовано в урбанонімному просторі елементами міських топосів: вулиці, дороги, будинка, кімнати тощо, які корелюються із психоемоційними станами головних персонажів. Місто постає як результат територіального маркування і смислового позначення головних героїв власного світу. У просторі Києва Марта змінюється: її характер, свідомість, звички, спосіб життя. Місто Київ постійно супроводжує головну героїню, увиразнює психологічний стан Марти Висоцької демонструє соціокультурні умови її становлення і формування як особистості, своєрідність стосунків з іншими героями.

Найвагомим засобом зображення міського простору слугує внутрішній пейзаж, який виражає психологічний стан головної героїні: «Раптом Марті спало на думку, що може зараз рушає Дніпро. Вона

мерщій – щоб не спізнитись на видовище – зійшла з **Хрещатика** вниз, аж поки побачила річку. Але Дніпро рушати ще, звісно, не збирався; навпаки, з його крижаної маси здіймався холодний і різкий вітер, що за кілька хвилин, поки дівчина тут стояла, розібрався й зміцнів, вмить розвіявши жарти пустотливого дня. Небо зненацька потемніло, західне сонце зблідло, і сніг, що здавався цяцьковим допіру, дихнув морозом з-під ніг. Це ж тільки друге березня, – подумала Марта й пішла геть відбувати свій щоденний розпис – обідати й вивчати стенографію та машинопис» [12, с. 592].

За фабулою роман «Невеличка драма» подібний до першого урбаністичного роману В. Підмогильного «Місто». Головна героїня роману, приваблива й розумна, з юнацьким романтизмом та життєвою практичністю Марта Висоцька приїхала у Київ з Канева, закінчила в 1927 році Київську комерційну профшколу, влаштувалася спочатку реєстраторкою, потім діловодкою до статчастини в канцелярію Махортресту, згодом закінчила курси стенографії та машинопису, планувала закінчити курси іноземних мов та стати перекладачкою, помешкання знайшла в одноповерховому будинку на *Жулянській вулиці*.

Красуня Марта намагається зберегти свою романтичну натуру в бурхливому індивідуально відстороненому оточенні, водночас мріє показати коханому Юрчику місто Канів:

« – Ти думаєш, – зауважила вона. – А для мене це так просто, до того ж, ми жили в Каневі....

– В Каневі? То ми доконче мусимо туди поїхати. Ти будеш поводитиркою в моїй запізній прощі на Тарасову могилу.

– Обов'язково поїдемо! – скрикнула дівчина. – Адже я там народилась... Я покажу тобі там кожен куточок. Там є мої ярки, мої кущики. Знаєш, я гуляю було, побачу кущик і скажу: це буде мій кущик.

– Я боюсь, що ті кущики вже повиростали в дерева. – зауважив Славенко, кидаючи цигарку.

– Навіщо ти сказав ... так жорстоко, – спитала дівчина» [12, с. 625].

Марта поринає в бурхливий великоміський життєвий вир, у психічному його вияві, де є піднесення і падіння, як і у Степана Радченка, усе спроектовано на тлі кохання: найтоншого й найпалкішого почуття людини і найвразливішого розчарування. Усе сталося не так, про що мріяла закохана дівчина: «пригадались їй мрії про **Канів**, про дитинство своє, з яким вона жаждала пов'язати кінець дівочтва в якесь

неподільне безпосереднє ціле, щоб народитися жінкою там, де була народилася, коло великої ріки, серед великого степу в урочистому святі кохання й природи» [12, с. 642].

Кохання фатально переслідує головну героїню, доводячи її до стану розпачу й знецінення свого життя... Марта Висоцька заходить у глухий кут самотності в любовній історії з Юрієм Олександровичем, бо для нього кохання, по-перше, – *«це стан занепаду мозкової діяльності під впливом потягу до жінки, що сприймається людською психікою, через складність сполучених нервових шляхів, як щось виключне й надзвичайне» [12, с. 678];* по-друге, *«це старезний дід, якого ніяк не обпаде параліч» [12, с. 679].*

Марта для Савенка – *«це звичайна дівчина, яких сотні здибаєш удень на вулицях, яких сотні розкидано по безлічі установ на дрібних посадах!» [12, с. 605].* Він порівнював її з *«важкотравною річчю, що випадково в його нутрощі трапила, і яку шунок нарешті щасливо переміг» [12, с. 677].*

Мартина безпомічність, поразка в розбудові особистого щастя породжує стан відчаю, який свідчить про межовий рівень самотності як безвиході і втрати віри та психічної рівноваги. Письменник стверджує, що *«життя людське, в психічному вияві, є постійна зміна занепадів та піднесень, то ж нормальна крива його мусила б нагадувати синусоїду з довершеною ритмікою її хвиль» [12, с. 589].* Порівнюючи головних героїв в романах «Місто» і «Невеличка драма» В. Підмогильного, зазначимо, що Степан Радченко завойовує місто, а Марта Висоцька зазнає від нього поразки, тому що не змогла *«спинити романну течію свого кохання, довершити його якимсь виключним, небуденним кінцем» [12, с. 705].*

Автор прихильно ставиться до своєї героїні та намагається не засуджувати її тому, що особистість має право жити за своїми власними законами, має права на помилки, на досвіді яких вчиться, але скоєна помилка таврує людську душу моральним спустошенням.

Події відбуваються в місті Києві, яке і є тим урбаністичним локусом, що визначає траєкторію людського буття в романі «Невеличка драма». У художньому творі важливо окреслити топос міста, який у свою чергу набуває смислового обрамлення світу Києва і водночас внутрішнього світу персонажів. Дослідники топонімного простору у художньому творі виділяють три види міського середовища:

«матеріально-просторове, ідеально-утопічне, антропологічно-екзистенціальне» [5, с. 227].

У романі стан матеріально-просторового міського середовища, особливості його структурування, специфіка відносин та розселення мешканців міста дозволяє визначити центральні історичні місця Києва (*Андріївська церква, Андріївська гора, Ботанічний сад, Володимирська вулиця, пам'ятник Хмельницькому*), що є знаками соціокультурних та духовних цінностей народу, увиразнюють словесне втілення когнітивної моделі урбанонімної давнини й міста кінця 20-х років ХХ століття: *повноводний Дніпро, рідний Канів, старовинний Київ*.

У тексті *місто* відображує синтез реалій міського буття, його історію, індивідуальні особливості, які відтворюють і увиразнюють життєві колізії героїв роману. Антропологічно-екзистенціальне міське середовище характеризується безпосереднім показом внутрішніх переживань героїв, визначенням їхнього місця і життя як у місті, так і у світі загалом.

Прекрасні дівочі мрії Марти – усе це було й залишається найріднішим для неї, хоч поволі трансформується у її свідомості. *Місто Київ* постійно супроводжує головну героїню, увиразнює психологічний стан Марти Висоцької, демонструє соціокультурні умови її становлення і розвитку, своєрідність стосунків з іншими героями. Усвідомлення прив'язаності до Києва головної героїні проєктується в образах вулиць, кожна з яких – це окрема реальність, наділена душею і пам'яттю.

Головних героїв переповнює радість, піднесення і захоплення *містом*, але потім може опанувати їхній відчай. Льова безнадійно був закоханий у Марту, тому передостання зустріч з нею гнітила його, блукаючи вулицями, розмірковує, що може востаннє прийти до Марти: *«Дорога з Печерська до Жиланської вулиці була довга й знайома йому до найменших дрібниць. За два роки він вивчив на ній усі звороти, ліхтарі, тумби з афішами, дерева вздовж пішоходів, круті схили вулиць» [12, с. 733].*

Окрім географічних орієнтирів, письменник використовує ряд метафор, що мають допомогти героям знайти свій шлях і не зійти з нього: *«І ось, ідучи тепер, пригадував інші дороги, якими був ходив, інші міста, які бачив раніше, всі відтінки землі, де ступала його нога відтоді, як він себе пам'ятав. Він з'єднав ту мить думкою всі уривки у єдине ціле. В одну безперервну путь свою в житті. Він уявляв її надзвичайно виразно, так ніби йшов увесь час, не спиняючись. Легкий*

і моторошний дрозд торкнувся його серця, коли з'явилася йому думка, що це, власне, є путь до смерті, яка непохитним фінішем стоїть у різноманітності людських шляхів» [12, с. 733].

Головний герой, ідучи з Печерська до Жилинської вулиці, інтуїтивно відчуває єднання із Всесвітом і знаходить своє місце у світі: *«Льова мимоволі очі підвів до неба інстинктивним рухом людини, що шукає рятунку. І побачив над собою ті самі зорі. Незмінні сполучення блискучих цяток, далекі й незбагненні світи, під якими був народився. Все життя він бачив тільки їх. Тільки їх! А єсть ще й інше небо, незнане небо Південного Хреста, Скорпіона, Вітрил, Фенікса, Золотої Риби! І він вирішив їхати до моря» [12, с. 733].*

Смисловим маркером і окресленням урбаноністичного простору міста слугують вулиці Жилинська, Арсенальна, Хрещатик, райони Поділ, Печерськ. Така диференціація характерна для будь-якого міста, проте в більшості випадків головні герої як мешканці міста орієнтуються самостійно, аніж за назвами вулиць.

Міський ландшафт деталізовано описом київських вулиць: *«Але яка вулиця Арсеналу широка й довга. Така вузька та куца Арсенальна вулиця, що складається раптом із двох кварталів одноповерхових будинків з доконечними палісадниками й силою котів та собак» [12, с. 558]. В. Підмогильний особливу увагу приділяє мешканцям і зазначає, що на вулиці Арсеналу та Арсенальній вулиці «живуть тут виключно робітники, поденички, пралі, бендюжники та чорнороби, які зранку всі розходяться на працю, то вдень кількісна перевага отих свійських тварин над людьми стає цілком очевидна» [12, с. 558]. У цій частині місто «не здається таким далеким для містян, але треба бути напрочуд байдужим чи, може, до краю в собі зосередкованим, щоб з доброї волі в цій глуші оселитись» [12, с. 558].*

Герої роману «Невеличка драма» курсують містом: на роботу в Махортрест Марта *«йшла засніженими вулицями, шулячись від морозу» [12, с. 545]; Льова «ішов із Жилинської вулиці на Арсенальну, між якими відстань могла бути солідним доказом глибини сили його відчуття» [12, с. 562]; Юрій Олександрович та Льова «підійшли до будиночка на Жилинській вулиці...» [12, с. 581]; Степан Григорович Маркевич стежить за Славенком «до Жилинської вулиці» [12, с. 657]; Марія Миколаївна «вирядилась на Жилинську вулицю й постукала в двері маленького будинку» [12, с. 658].*

У романі «Невеличка драма» В. Підмогильного урбаноніми виконують важливі текстотвірні функції, тобто вони не лише номінують адресу помешкання головних героїв, адміністративно-територіальні одиниці, а й передають важливу інформацію про Київ, адміністративні споруди, людей, які пов'язані з ними. Головних героїв роману постійно супроводжує місто, дорога, вулиця, сад, район тощо. Усі складові елементи урбанонімного простору в романі подано крізь образи Марти Висоцької, Юрія Олександровича Славенка, Льови Роттера, Дмитра, Степана Григоровича Маркевича, Марії Миколаївни, кооператора Давида Семеновича Іванчука, Тетяни Ничипорівни.

В. Підмогильний знайомить читача із перших сторінок роману з урбанонімним простором Києва, зокрема вказує місце проживання героїв роману Марта знайшла «помешкання на **Жилянській вулиці** місяців з вісім тому й була, загалом, вдоволена з нього, бо кімната трапилася тепла, і комірного за неї було тільки п'ять карбованців місячно» [12, с. 542]; Льова Роттер жив «на маловідомій ширшому загалові киян **Арсенальній вулиці**, яку не так-то й легко знайти в печерських нетрях і яку всі мають нахил плутати з **вулицею Арсеналу**, що тягнеться на південь від славного в історії революції заводу» [12, с. 558]; професор біохімії Юрій Олександрович Славенко мав кімнату на вулиці П'ятакова, яка «згори донизу виповнена кострубатим порядком людини, заклопотаної науковою працею» [12, с. 577]; старенька мати Славенка «самотньо жила на **Подолі**» [12, с. 575].

Давид Семенович, Тетяна Ничипорівна, їхня донька Ада, фрау Гольц, Марта мешкали на **Жилянській вулиці** в будинку 42: «Одноповерховий крихітний будиночок на **Жилянській вулиці**, де вона жила, стояв із забитим на зиму парадним ходом. Це був захід проти зайвого холоду, бажання зберегти кілька дровин у суворому бюджеті мешканців. Убогий domek і вбогі пожилці його були дівчині доброю школою самотнього життя» [12, с. 544].

У романі В. Підмогильний, описуючи місце розташування будинку Марти на вулиці **Жилянській**, інтер'єр її помешкання, постійно проводить паралелі між місцем знайомства та зустрічами з коханим Юрієм: «Коли вони підійшли до будиночка на **Жилянській вулиці**, Юрій Олександрович мимоволі засміявся.

– Що за халупа, – сказав він. – Уявляю, які монстри тут мешкають! Цікава дівчина могла б добрати собі цікавішого

приміщення. Ні, Льово, я зовсім перестаю вірити в її високі прикмети» [12, с. 544].

Кімната для Марти – «це фортеця її чуття» [12, с. 666], тому героїня дбайливо створює затишок: «Вона озирнулась по хаті, що видалась їй зараз досить пристойною. Тільки от світло занадто різке! І дівчина накинула на лампу зелений серпанок, яким обв'язувала, виходячи, шию. «Тепер у мене зовсім гарно», – задоволено подумала вона» [12, с. 607].

У романі образ Мартиного будинку на вулиці Жилинській постає сакральним центром, навколо якого обертається життя головної героїні.

Марта Висоцька ходила на роботу в Махортрест київськими вулицями «звичним шляхом на Хрещатик» [12, с. 690]. У свідомості Марти місто Київ – це топос із чітко окресленими реаліями. Місто завжди заспокоювало її, особливо ходіння пішки вулицями в розпачі та душевному неспокої: «Але надворі з першого подиху свіжим і теплим повітрям Марті повернувся спокій. Вона пішла своєю **Жилинською вулицею** до прогулянки **київськими вулицями**, рівної та довгої, і звернула з неї... Нарешті вона вийшла на **вулиці**, вже їй не відомі, дрібні, колінкуваті, де люду було менше, а весна ближча і дбайливіша. Потім опинилася зразу на **головній вулиці** серед світла і юрби, і скрізь ніби знаходила підтримку, кожен крок звільняв її від вагання, додавав їй сили вчинити намір, великий намір її кохання» [12, с. 706]. Київські вулиці – це своєрідні маркери, що визначають й активно модифікують характер сприйняття Мартою міського середовища.

Урбаноніми в художньому тексті, по-перше, називають об'єкт дії: «Так пройшли вони коло похмурого будинку колишнього Університету й далі **Володимирською до Хмельницького**» [12, с. 709]; по-друге, конкретизують адресу помешкання головних героїв: ««diese Adresse, **Schilanskaja 42**» [12, с. 659]; по-третє, увиразнюють достовірність опису дії: «Зійшовши на **Хрещатик**, Льва побачив місто в святковому огні» [12, с. 733]; по-четверте, підкреслюють асоціативний зв'язок із певними подіями: «Дорога з **Печерська до Жилинської вулиці** була довга й знайома йому до найменших дрібниць» [12, с. 733]; по-п'яте, слугують орієнтиром у місті: «– До речі, де живе Бісектриса, ця мадемуазель Помпадур? – Дуже близьенько, на **Жилинській**, чотири квартали звідси...» [12, с. 579]; по-шосте, увиразнюють обмеження та тривалість у часі, навіюють спогади про минуле: «Поволі посувався біохімік до

Хрещатика, де жила Ірен, але все ж посувався. Тільки що ближчав він до своєї мети, то більше вагання самовільно його обіймало» [12, с. 255].

Урбанонімний простір тогочасного Києва в романі «Невеличка драма» репрезентовано однокомпонентними моделями, що зумовлено дією закону збереження мовної енергії, економією, легкістю запам'ятовування та відтворення.

Однокомпонентні структури представлено:

1) «субстантивований прикметник у формі родового відмінка + вид урбаноніма *вулиця*»: *Жулянська вулиця, Арсенальна вулиця, Садова вулиця*, наприклад: «Вона пішла своєю *Жулянською вулицею...*» [12, с. 706]; «На *Садовій вулиці* в окремому будинкові, одноповерховому, але чималому, її привітно зустріла поважна дама» [12, с. 719];

2) «вид урбаноніма + субстантивований прикметник у формі родового відмінка»: *вулиця П'ятакова*, наприклад: «Кімната професора біологічної хімії на *вулиці П'ятакова* була згори донизу виповнена кострубатим порядком...» [12, с. 577];

3) «субстантивований прикметник у формі родового відмінка»: *Тарасівська*, наприклад: «Вони пішли *Тарасівською*» [12, с. 708];

4) «іменник у формі називного відмінка однини на позначення вулиці»: *Хрещатик*, наприклад: «Зайшовши на *Хрещатик*, Льова побачив місто в святковому огні» [12, с. 733];

5) «іменник у формі називного відмінка однини на позначення району»: *Поділ, Печерськ*, наприклад: «Ліворуч – рівний і плаский *Поділ*, праворуч – круте згромадження *Печерську* світились безліччю дрібних вогнів» [12, с. 709];

6) «субстантивований прикметник у формі родового відмінка + вид урбаноніма *сад*»: *Ботанічний сад*, наприклад: «У темряві *Ботанічного саду* дівчина раптом обійняла його й почала цілувати» [12, с. 708].

Отже, урбанонімний простір у романі «Невеличка драма» функціонує як цілісна знакова система, яка підпорядкована концепції авторського задуму та законам української мови. Реальні урбаноніми міста Києва створюють вірогідний фон для зображуваної події, надаючи оповіді достовірності, динамічності, слугують територіальним маркуванням і визначенням життєвих орієнтирів головних героїв.

В. Підмогильний у романі «Невеличка драма» відповідно до ключових засад естетики модернізму позиціонує місто Київ як зразок, джерело культури, об'єкт прагнень і мрій, самореалізації головних героїв, які не раз опиняються у глухому куті (моральному) і шукають

у лабіринтах київських вулиць свою дорогу, тому ходіння вулицями асоціюємо з метафорою пошуку виходу. У романі яскраво репрезентовано матеріально-просторове та антропологічно-екзистенціальне міське середовище, увиразнено словесне втілення когнітивної моделі урбанонімної давнини й міста кінця 20-х років ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Девдюк І. В. Екзистанційний дискурс в українській та британській прозі міжвоєнного періоду : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 484 с.
2. Доценко М. Зв'язок топонімікону і жанрово-стильової природи тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2016. № 20. С. 20–22.
3. Жигун С. «Неназвані міста» : зображення простору в українському неореалізмі. *Българска украинистика*. Брой 3. 2013. С. 8–20.
4. Калиняк М. Урбаністична топоніміка Франкової прози. Трансформація реального топосу в художній. *Українське літературознавство*. 2014. Вип. 78. С. 69–76.
5. Карповець М. Сміслове обрамленні міста в романі «Стежка в траві. Житомирська сага» Валерія Шевчука. *Людина в часі (колективна праця)*. Київ : ПУЛЬСАРИ, 2010. С. 222–239.
6. Матвєєва Т. С. Урбаністичний простір в українському романному дискурсі другої половини ХІХ століття : символіка втілення. *Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*, 2016. Вип. 2 (84). С. 70–86.
7. Матушкіна Д. Д. Семантика міських топосі у романах Є. Пашковського. *Сучасна філологія : теорія і практика*. Івано-Франківськ. 2017. С. 25–27.
8. Мельник В. О. Валер'ян Підмогильний : До 90-річчя від дня народження. Київ, 1991. 48 с.
9. Наєнко М. К. Художня література України. Від міфів до реального модерну. Київ : Видавничий центр «Просвіта». 2008. 1063 с.
10. Ніколашина Т. Урбанонімний простір у романі «Місто» В. Підмогильного. *Палітра слова й тексту Січеславицини : колективна монографія*. За ред. В. П. Біляцької. Дніпро : Ліра, 2020. Вип. 1. С. 202–216.
11. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. Київ : Либідь. 1999. 447 с.
12. Підмогильний В. П. Оповідання. Повість. Романи / Вступ. ст., упоряд. і приміт В. О. Мельника; ред. В. Г. Дончик. Київ : Наук. думка, 1991. 800 с.
13. Радіонова Л. А. Онтологічний статус города. *Гуманитарний часопис*. 2009. № 1. С. 61–67.
14. Соколова А. В. Образ міста у Валерія Шевчука (на прикладі роману «Стежка в траві. Житомирська сага»). *Слово і Час*. 2009. № 11. С. 89–97.

15. *Титар О. В.* Український екзистенціалізм у пошуках гуманістичних культурних орієнтирів : філософії нового українського урбанізму «третьої революції». *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. Випуск. 57. 2017. С. 11–19.
16. *Титаренко А.* Місце урбанонімів в ономастичному просторі. *Теоретична і дидактична філологія*. 2012. Вип. 12. С. 35–38.
17. *Ткачук М. П.* Українська література ХХ століття. Монографія. Тернопіль : Медобори, 2014. 608 с.
18. *Топоров В. Н.* Петербург и Петербургский текст русской литературы : Избранные труды. Санкт-Петербург : Искусство – СПб. 2003. 616 с.
19. *Фоменко В. Г.* Українська урбаністична проза ХХ століття : еволюція, проблематика, поетика : автореф. дис... на здобуття ступеня докт. філол. наук. Київ, 2008. 47 с.
20. *Харлан О.* Чернівецький текст у циклі повістей Ірини Вільде «Метелики на шпильках». *Слово і Час*. 2008. № 2. С. 27–32.
21. *Шевчук В.* Екзистенціальна проза Валер'яна Підмогильного. *Підмогильний В. П. Місто: Роман та оповідання*. Київ : Веселка. 1993. С. 5–20.